

VESAYET REJİMİ

Yazan: Nermin ABADAN
İdare Hukuku Asistanı

GİRİŞ :

San Fransisco'da kabul edilen Birleşmiş Milletler antlaşmasının 9 cu bölümü muhtar olmıyan ülkeler hakkında etraflı hükümler ihtiva etmektedir. 73 cü maddeye göre «Halkının kendi kendini tamamen idareye muktedir olmadığı ülkeleri idare etmekle sorumlu veya bu sorumu yüklenen Birleşmiş Milletler üyeleri bu ahalinin işbu anlaşma ile kurulan milletlerarası barış ve güvenlik sistemi çerçevesi içersinde, refahını sağlamağı kutsal bir ödev olarak benimsemektedirler.» Birleşmiş Milletlere yükletilen bu mes'uliyet sahası 10 cu bölümde tafsilâtile belirtilen milletlerarası vesayet sistemi ile kesin olarak çizilmiş bulunmaktadır.

Birinci Dünya Harbinden sonra tesis edilmiş olan manda usulünün bir devamı sayılan bu vesayet sisteminin gayesi kısaca 15 milyona yakın çeşitli ırk, din ve millete mensub insanı «self - government» yâni kendi kendini idare edebilecek bir duruma gelmeğe hazırlamaktır. Ne yazık ki halen vesayet altında bulunan ülkelerin çoğu - vaktile A mandasına dahil olanların aksine olarak - henüz istiklâllerine kavuşmaktan çok uzak bir durumda bulunuyorlar. Eskiden beri sömürgeci sıfatile denizaşırı memleketleri idare etmekte ihtisas kesp etmiş bulunan büyük devletler ise tarihî, ekonomik ves. sebebler dolayısile ihtisasa dayanan himâye, manda veya vesayetlerinin zamanla tahdit edilmesine bir türlü yanaşmıyorlar. Himâye müddeti gayri muayyen olarak tesbit edilince de onu ilânihaye uzatmak cazibesi fazla kuvvetlidir. Nitekim son beş yılın tecrübeleri göstermiştir ki en hareketli münakaşalar, komşu bir sömürge de uygulanan idarî sistemin vesayet altındaki ülkeye teşmilinin doğru olup olmadığı noktasından çıkmaktadır.

Böyle bir tedbir ilk bakışta gayet makul ve mantıkî görüldüğü halde ilgili ülkenin devamlı olarak istiklâle lâyıık olduğunu isbat imkânından mahrum etmektedir. Bu alanda vasi devletlere karşı ne ölçüde müsamahalı davranmak lâzım geleceğı hususu vesayet meclisini işgal eden belli başlı meselelerden biridir.

Bundan başka vesayet meclisinin faaliyete geçmesi milliyetçilik ve millî istiklâle kavuşma cehidlerinin ateşlendiğı bir tarihî dönüm noktasına rast-

lanmıştır. Samoa'lular Rousseau'nun tâbiri ile atalarının vaktile yaşadıkları «tabii hale» avdet etmek istediklerini açıkça ifade etmişlerdir. Batı Afrika'daki E w e 'ler ise birliklerini gerçekleştirmek için durmadan çalışıyorlar. Bu milletler ne zamana kadar pasif veya kooperatif bir sabır içinde bekleyeceklerdir? Yeni siyasî ihtirasları onları nerelere sürükleyecektir? Hürriyete kavuşunca eski kabile sistemine dönecekler mi? Siyasî zekâları kâfi ölçüde olgunlaştırıldığı takdirde modern ideolojilerden komünizme karşı meyil duymaları da fazlasile mümkündür.

İşte bu eski ve yeni fikir cereyanlarının ortasında Birleşmiş Millitler teşkilâtı, milletlerarası nizamı kurmak ve idame etmek, geçici anlaşmazlıkları gidermek ve her şeyden önce fakirlik, hastalık, cehalet, ırklar arasındaki nefret ve farklı muamelelere çare bulup, istikrar kurmak dâvasını savunmaktadır.

Görülüyor ki rasyonel düşüncenin bir çırpıda halletmeğe kalktığı dâvalar gerçek halde sayısız pürüzlerle yüklüdür. Kaldı ki vaktile manda sisteminde olduğu gibi vesayet rejimi de ebedî hukuk ülküsünü gerçekleştirmekten çok uzaktır. İkinci dünya harbinden sonra Birleşik Amerika'nın bir yandan şiddetli sömürgecilik aleyhtarı bir ahlâk sistemine taraftar görünmesi, diğer yandan işgal ettiği Pasifik adalarını stratejik önemleri dolayısıyla elden çıkarmak istememesi, nihayet Sovyetlerin tahrikçi ve öbstrüksiyoncu politikaları ve arab âlemini saran istiklâl humması bu imkânsızlığa müessir faktörlerden birkaçıdır. Böylece vesayat sistemi idealizm ile nazari liberalizm, milletlerarası güvenlik ve kamufle edilen emperyalizm fikir cereyanları ortasında bir tâviz olarak dünyaya gelmiştir.

Vesayet sisteminin bugünkü mahiyeti ile işleyiş tarzını ve şumulünü anlamak için bu sistemin öncüsü sayılan **manda usulü** üzerinde biraz durmak gerekiyor.

N a z a r î K ı s ı m

I — Manda sistemi :

Manda usulü birinci dünya harbini tasfiye eden barış antlaşmalarının tesis ettikleri hukukî bir şekildir. Harb esnasında ilân olunan Wilson prensiblerine göre her millet kendi mukkaderatına kendisi hâkim olacaktı. Fakat zaferden sonra emperyalist istilâ ve genişleme arzularını Wilson prensibleriyle sözde uyuşturmağa çalıştılar, manda usulü bu uyuşturma teşebüsünün bir neticesidir. Bu tâbir ilk defa olarak general SMUTS tarafından 1919 da ortaya atılmıştı. Milletlerarası üstün bir otorite tarafından reşid bir hükûmete bir takım yetkilerin bahşedilmesi şeklinde tarif edilen manda usulü aslında Çekoslovakya, Polonya gibi devletlere tatbik edilmek istendi. Fakat

bu teklif şiddetli bir muhalefetle karşılaştı. Neticede manda sistemi ancak Osmanlı imparatorluğu ile Almanyadan ayrılan ülkelere tatbik olunabildi.

Manda, hukukî vekâlet değil, bir nevi himâye kokusu taşıyan vesayet mânasına gelmektedir. Mandater devlet ise bir âmme fonksiyonu ifa etmektedir. Manda altında bulunan devlet ise sömürülmiyecek, ona ancak yardım edilecektir.

Manda altında bulunan yerler üç kısma ayrılmıştı. Bunlara A. B. C. mandaları denildi. A mandasına millî şuuru teşekkül etmiş, müterakki memleketlere uygulandı. Bunlar dahilî muhtariyet ve temsilî müesseselere sahibti. Suriye, İrak, Lübnan, gibi. Manda bu devletlerde müddetle mukayetdi.

B mandası daha az gelişmiş kavimlere tatbik edildi. Kolonial rejime yakın olan bu sistemde mandater devlet idare vazifesini de üzerine alıyordu. Merkezî Afrika, Kamerun, Togo, Tanganyika, Urundi, Ruanda gibi.

C mandasının fiilî mânası kolonial bir ilhaktı. Pratik olarak ilgili ülkeler mandater devletlerin arazisine dahil oldukları halde idarî individualitelerini muhafaza edeceklerdi. Bu mandanın A ve B den farkı mandater devletin sözü geçen ülke ile diğer devletler arasında bir ticarî müsavât tesis etme mecburiyetinde olmamasıdır. Bu tip mandaya dahil olan yerler eski Alman müstemlekeleriydi.

Manda rejiminin en mühim özelliği hiç bir otoritenin hâkimiyeti temsil ettiğini iddia etmemesidir.

SCELLE'e göre Cemyeti Akvam, onun namına hareket eden mandater devletten, manda altındaki devletin hâkimiyetini devr almış olması gerekirdi. Ancak böyle bir iddia aslâ ortaya atılmadı. Aksine, bu ülkeler üzerinde ilgili süje devletlerin Condominium'u devam ettiği iddia edilmiştir.

SCELLE bu vakiadan şöyle bir netice istihraç etmektedir : muayyen bir müessesecilik (institutionalisme) fikri gerçekleşince, fictif hâkimiyet mefhumu kendiliğinden ortadan kalkmaktadır. Aynı hal «Trusteeship = vesayet sisteminde» de müşahede edilebilir. (1).

Acaba manda sistemi müstemlekeçiliği sona erdirdi mi? Buna müsbet bir cevap verilemez. Klâsik sömürgecilik sistemi, yâni «protectorat colonial» çok geçmeden devletlerarası teşkilâtsizliğin korkunçluğunu açığa vurdu. Onu islâh gayesile kurulan manda sistemi ise bu zaafı ancak hafifletti. Manda rejimi ve mandaların tevzii daha ziyade siyasî mülâhazalara ve kuvvet kombinezonlarına göre yapılmıştır. Milletler Cemiyeti misakında bu husus-

(1) SCELLE. Goerges. Manuel de droit international public. Paris, 1948. Sh. 226.

ta sarahat olmadığından galib devletler kendi aralarında uyuşarak bu ülkeleri paylaşmışlardır.

Sömürgecilik ve milletlerarası vesayetinin nihâi gayesi insanlığın terakisi ve milletlerin hürriyetlerine kavuşması idi. Bu gayeye ise her şeyden önce her türlü yetki ve kontrol imkânlarına sahip milletlerüstü bir teşkilâtın kurulması ile ulaşılabilir. Böyle bir teşkilâta müstemlekeci devletlerle birlikte ilgili ülkeler halkının temsilcileri de iştirâk etmelidir. Bu meyanda kullanılan metodlar ve mukteseb haklara dokunulmaması esas tutulmalıdır. Acaba vesayet sistemi bu icablara uyuyor mu? (2).

II — Vesayet sistemi - Trusteeship :

Milletlerarası vesayet sistemi, manda usulünün devamından başka bir şey değildir. Adın değiştirilmesine başlıca sebep manda müessesesinin prestiji kalmamış olmasıdır.

Birleşmiş Milletler antlaşmasınının 76 maddeye göre vesayet rejiminin öz gayeleri şunlardır :

- a) Milletlerarası barış ve güvenliği kuvvetlendirmek.
- b) Vesayet altındaki ülkeler halkının siyasî ekonomik ve sosyal ilerlemesini ve eğitim gelişmesini kolaylaştırmak.
- c) Irk, cins, din veya dil farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine saygı gösterilmesini teşvik etmek ve dünya milletlerinin birbirlerine bağlı oldukları duygusunu geliştirmek.
- d) Sosyal, ekonomik ve ticarî alanda bütün teşkilât üyeleriyle uyruklarına eşit muamele yapılmasını sağlamak. (3).

A — Vesayet rejiminin hukukî mahiyeti :

Vesayet rejiminin hukukî mahiyeti ile vasi devletin selâhiyetleri hakkında Birleşmiş Milletler antlaşması hiç bir sarahat ihtiva etmemektedir. Eski Milletler Cemiyeti misakınının 22 ci maddesi manda hakkında bir nevi constitutionel kadro teşkil etmekte idi. Birleşmiş Milletler antlaşmasında buna mümassil bir hüküm yoktur. Bu sebeble bugünkü vesayet rejiminin teknik yapısını incelemek için ilgili devletler arasında yapılacak münferit vesayet anlaşmalarını tetkik etmek gerekiyor.

Charte sade vesayet rejiminin Birleşmiş Milletlerin umumî prensiblerine uygun hedeflerini çizmekle iktifa ediyor, bu sebeble daha ziyade **normatif** bir karakter taşımaktadır. Bununla birlikte «bu ülkeler halkının kendi

(2) SCALLE. George. op. cit., Sh. 232.

(3) Prof. Zeki Mesut ALSAN. Yeni Devletler Hukuku. 1951. Cilt II. Sh. 144 ve dev.

kendilerini idare kabiliyetine veya bağımsızlığa doğru tedrici gelişmelerini kolaylaştırmak» gerektiğini tasrih etmektedir. Ayrıca adaletin tevziinde de eşit muamele yapılmasına âmirdir. Ancak bu noktada halen merî kapitülasyonlar istisna edilmiştir. Mes. Fas'ta Amerikalılara tanınan özel imtiyazlar gibi.

Vesayet sistemi umumî bir rejim sayılamaz. Bu sistem ancak bazı müstemlekelere tatbik edilmek üzere hazırlanmıştır ve iki kategori vesayet derpiş etmektedir: normal vesayet rejimin uygulanacağı ülkelerle stratejik öneme haiz üsler.

Birinci kategoriye dahil olanlar genel kurul ile vesayet meclisine tâbidir, ikinciler ise doğrudan doğruya Güvenlik konseyine bağlıdır.

B — Vasi devletlerin inhası :

Hangi kategoriye dahil olursa olsun, vesayet altına girecek devletin kimin tarafından idare edileceği meselesi Birleşmiş Milletlerin muayyen bir organı tarafından tesbit edilmemektedir. Gayrî hukukî ve nizamî olan bu nokta tıpkı vaktile Milletler Cemiyetinde olduğu gibi vesayet rejiminin belli başlı zaafını teşkil etmektedir. (4).

Birleşmiş Milletler antlaşması bu rejimin üye devletlere tatbik edilmiyeceğini tasrih etmekle iktifa etmektedir. (Mad. 78)

Böylece vesayet rejimine tâbi tutulacak her ülke için gerek rejim hükümlerinin tesbiti, gerek bunların tâdil ve tasdiki işi ilgili devletler arasında yapılacak ve bu husustaki anlaşmalar Birleşmiş Milletler teşkilâtı genel kurulu tarafından tasdik edilecektir.

Şu halde münferit anlaşmalar doğrudan doğruya ilgili devletlerle vesayet altına girecek topluluklar arasında akteilmektedir. Teklif hakkı ise yalnız menfaattar devletlere tanınmıştır.

«Doğrudan doğruya menfaattar devlet = *Etats directement intéressés*» tâbiri kâh tevsii edici, kâh tahdit edici yorumlara yol açmıştır. Nitekim Togo ve Kamerun meselesinde mandater olan Fransa, komşuluk münasebeti dolayısıyla ancak İngiltereyi «ilgili devlet» olarak kabul etmiştir. Olsa ki bütün Yakın Doğu memleketleri aynı meselede kendilerini mânen alâkalı farzetmişlerdir.

Gerçekten de yeni devletlere hayat veren ve dünya güvenliği ile barış ve kültürünü muhafaza edecek olan herhangi bir rejimin kurulması bütün dünya devletlerini aynı ölçüde ilgilendirmektedir. Bunun gibi beş büyük devlet de sorumlulukları sebebile «doğrudan doğruya bir alâka» beslediklerini iddia edebilirler.

(4) SCALLE. Georges. op. cit. Sh. 234.

Görülüyor ki Birleşmiş Milletler antlaşmasında kullanılan bu tâbir geniş siyasî spekülasyonlara yol açmağa müsaittir.

Anlaşma hususundaki teklif hakkı yukarda da tebarüz ettirildiği gibi ancak müstemleke idare etmek hususunda ihtisası bilinen devletlere bir imtiyaz olarak tanınmıştır. Sovyetler bu hakkın aynı zamanda ilgili ülkenin halkına teşmilini istediler. Fakat bu teklifleri kabul edilmedi. Tanınmış devletler hukuku bilgini SCELLE'e göre bu yoldan müstemlekeci devletlerin mukteseb hakları himâye edilmek istenmiştir.

Birleşmiş Milletler antlaşmasına göre vesayet rejimi şu ülkeleri de tatbik edilecektir :

- a) Halen manda altında bulunan ülkeler.
- b) İkinci dünya harbi neticesinde düşman devletlerden ayrılacak ülkeler.
- c) İdarelerinden sorumlu devletlerce isteyerek bu rejime tâbi kılınan ülkeler.

Bu sıraya göre manda usulü vesayet rejimine yerini terketmektedir. Milletler Cemiyetine ait her şeyin Birleşmiş Milletler içinde adı değiştirildiği gibi manda usulü de şimdi vesayet rejim adını almaktadır.

b fıkrasında sözü geçen ülkelerle İtalya'dan ve Japonya'dan ayrılacak memleketler kastedilmektedir. Üçüncü olarak gösterilen ülkeler ise diğer müstemleke sahibi devletlerin idaresi altındaki topraklardır. Bu devletler arzu ederlerse, sömürgelerinden bazılarına daha fazla hürriyet ve bağımsızlık bahşetmek için onları vesayet rejimine tâbi tutabilirler.

Vesayet anlaşması idareyi üzerine alacak makamı da gösterir. Bu makam Birleşmiş Milletler teşkilâtı antlaşmasında «idare ile görevlendirilmiş makam» tâbiri ile anılmaktadır. Onun bir veya birkaç devlet veya bizzat Birleşmiş Milletler teşkilâtı olabileceği antlaşmada tasrih olunmuştur.

Antlaşmaların tasdik veya tâdili bahsinde yine organik işbölümüne göre hareket edilmektedir. Stratejik üssler bahsinde, yetkili organ Güvenlik konseyidir. Diğer ülkeler üzerinde son söz genel kurula aittir.

C — Stratejik üss teşkil eden ülkeler :

Bilhassa bu konuda eski manda sistemi ile bugünkü vesayet sistemi arasında bariz bir ayrılık göze çarpmaktadır. Manda sistemi kat'î bir silâhsızlanma gayesi güttüğü halde San Fransisco'da hazırlanan Charte, vesayet rejimi ile «barış ve milletlerarası güvenliği» teminata kavuşturmak emelindedir. Mad. 84) Bu maddenin son fıkraları ilerde Güvenlik konseyinin uhdesine verilecek milletlerarası silâhlı kuvvetlerle yapılacak olan işbirliğini

şu sözlerle açıklamaktadır: «Bu maksatla Güvenlik meclisine karşı giriştiği taahhütler yerine getirmek ve mahallî müdafaayı ve ülke dahilinde asayişin muhafazasını sağlamak için işbu ülkeden gönüllü birlikler, kolaylıklar ve yardım temin edilebilir.»

Stratejik üssler bahsinde vesayet anlaşmasına katılmış olan âkitlere daha geniş yetkiler tanınmaktadır. Nitekim 82 ci maddede «bir vesayet anlaşmasının tatbik edildiği vesayet altındaki ülkenin tamamına veya bir kısmına şâmil bir veya birkaç stratejik bölgeyi işbu anlaşma gösterebilir» demektedir. Böylece âkit devletler bir bölgenin tamamını veya bir kısmını stratejik bölge olarak vasıflandırabilirler. Bu takdirde sözü geçen ülke henüz Güvenlik Meclisine bağlanır, ancak bu bölgedeki siyasî, ekonomik ve sosyal mahiyette, eğitime müteallik görevlerin ifası vesayet meclisinin yardımı ile gerçekleştirilir. (Mad. 83, F. 3)

D — Kontrol :

Stratejik üsslere tatbik edilen olağanüstü sistem hariç, vesayet rejimi ile idare edilen ülkeler genel kurul ve onun yardımcı organı olan vesayet meclisi tarafından idare ve kontrol edilmektedirler.

Milletler Cemiyeti manda komisyonu yerine geçen vesayet meclisi kuruluş ve zihniyet bakımından hayli farklı bir teşekküldür.

Vesayet meclisi üyeleri şu devletlerden tereküp eder :

- a) Vesayet altındaki ülkenin idaresiyle görevlendirilmiş devletler,
- b) Güvenlik konseyinin süreli üyelerinden yâni büyük devletlerden olup vesayet altında ülke idare etmiyen devletler,
- c) Birleşmiş Milletler teşkilâtı genel kuruluna üç yıl için seçilecek gereken sayıda başka üye devletler :

Vesayet meclisine üye olan devletlerden her biri kendisini mecliste temsil etmek üzere özel ehliyetinde bir şahıs tâyin eder. (Mad. 86)

Bilhassa bu noktada Milletler Cemiyeti görüşü ile yeni sistem arasındaki fark göze çarpmaktadır. Eski manda komisyonunda üyeler mensub oldukları milleti nazara alınmadan tecrübe ve ihtisaslarına göre seçiliyorlardı. Bugün vesayet meclisi devletler temsilcilerinden seçilmektedirler. Vesayet meclisinin bir kısım üyeleri zaman zaman değiştikleri halde, beş büyük devlet daimî surette temsil olunmaktadır. Böylece büyüklerin otoriteleri daima ağır basmaktadır.

Vazife bakımından yeni vesayet meclisine yükletilen mükellefiyetler de manda komisyonundan daha geniş bir mahiyet taşımaktadır. İdare ile gö-

reviendirilmiş makamların raporlarını incelemek; vesayet altına alınan ülke sakinlerin istidalarını tetkik (ancak bu tetkik sırasında vasi devletin temsilcisinin bulunması şarttır): vesayetle idare edilen ülke sakinlerinin siyasi, sosyal ve kültürel durumlarını ilgilendiren son cetvelleri tanzim etmek; nihayet **yenilik** olarak vesayet altındaki ülkelerde muayyen tarihlerde teftişler tertib etmek. (Mad. 87)

Vesayet meclisinin kurulması :

Birleşmiş Milletler teşkilâtının kuruluş yılı olan 1945 de, vesayet anlaşmaları henüz yapılmamış olduğundan, vesayet meclisi de teşkil edilememiştir. Bu meclisin Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 1946 yılı Aralık ayı içindeki toplantısında kurulabilmesi için bir kısım vesayet anlaşmalarına akdine çalışıldı. Yalnız Sovyet Rusya bu toplantıya temsilci göndermemiştir.

Vesayet meclisi o tarihte Amerikalı delegesinin başkanlığı altında toplanmıştı ve içtüzük ile çalışma usullerini tâyin etmiştir. Aynı toplantıda Samoa'ya bir teftiş heyetinin gönderilmesi kararlaştırıldı.

Vesayet meclisinin vazifesini manda sistemine göre ağırlaştırılan belli başlı faktör bu meclisin uhdesine en geri kalmış ülkelerin verilmesidir. Fakir, kaynakları dar, sosyal bakımdan iptidaî safhayı aşmamış, henüz siyasi cehaletlerinden sıyrılmamış olan kürrenin bu unutulmuş ülkelerini millî olgunluğa kavuşturmak vesayet meclisi için âdeta erişilmez bir ideal gibi görünmektedir.

Atlantik kıyısından Çad gölüne kadar uzanmaktadır. Burası 1884 de Almanlar tarafından işgal edilmişti. Birinci dünya harbini takiben kısmen İngiltere, kısmen de Fransa'ya manda olarak tevdi edilmişti. Nüfusu 2.997.164.

Nihayet batı doğu ihtilâfı ve onun neticesi olan siyasi obstruction her iki tarafın menfaati aleyhine olarak buraya da aksetmektedir.

Nazarî bünyesini kısaca çizmeğe çalıştığımız vesayet sisteminin kıymeti hakkında bir hüküm verebilmek için bugünkü durumu ile son yılların bilançosunu gözden geçirmek zarurîdir. Bundan sonraki bölümlerde vesayet meclisinin hukukî bünyesini pratik meselelerin ışığında mütalâa etmeğe çalışacağız.

T a t b i k î K ı s ı m

Bugün vesayet altında bulunan ülkeler :

Vesayet meclisi halen vesayet rejimine tâbi tutulan on ülkenin mura-kabe, teftiş ve idaresile meşguldür. Bu ülkeler sırasile şunlardır :

1 — TANGANYİKA :

Eskiden Alman müstemlekesi olan bu memleket Merkezî Afrika gölleri ile Hint Okyanusu arasında uzanmaktadır. Yüz alanı 362.688 mil kare, nüfusu ise 1948 de yapılan sayıma göre 7.408.096 dır. Tanganyika'nın idaresi ile görevli olan devlet İngiltere'dir. Siyasî bakımdan henüz kabile sistemi hâkimdir. Yerlilerin memleket işlerine iştiraki, istişarî mahiyetde mahallî idareler (Native Authorities) sayesinde olmaktadır. İcra kuvveti, İngiliz tacını temsilen valiye aittir.

2 — RUANDA - URUNDİ :

Merkezî Afrika kesiminde dağlık bir arazi işgal eden bu ülkenin yüz alanı 54.177 kilometre kare, nüfusu da 1950 hesaplarına göre 3.904.779 dır. Keza Alman sömürgesi olan Ruanda - Urundi, vaktile Milletler Cemiyeti kararı ile 31 Ağustos 1923 te Belçika mandası altına konmuştu. Bu defa 31 Aralık 1946 tarihli yeni bir kararla Belçika'nın vesayeti altına geçirildi. Siyasî bakımdan temsil edilmesi ve serbest seçimler gibi demokratik tedbirler henüz gerçekleştirilmemiştir. Teşrii fonksiyon Belçika parlamentosu, icra fonksiyonu da genel vali tarafından ifa edilmektedir. Ruanda - Urundi'nin en önemli problemi Afrika'nın en kesif nüfusuna sahip olmasıdır. İnsan haklarına uygun olarak farklı muamelele yapılmıyacağı 18 Ekim 1908 tarihli Belçika Kongosuna ait kanunla temin edilmişse, de mesken, toprak mülkiyeti, alkollü içkilerin satışı, silâh taşıma ve ceza sistemi bakımından yerli ile beyazlar arasında bir tefrik gözetilmektedir.

3 — SOMALİ :

Kenya, Habeşistan ve İngiliz Somali'si ile çevrili bulunan bu ülkenin sahası takriben 500.000 kilometre kare, çoğunluğu göçebe olan nüfusu da 1.242.199 dur. Başkenti Mogadiscio'dur.

27 Ocak 1950 tarihinde vesayet meclisi tarafından hazırlanan vesayet anlaşmasına uygun olarak Somali'nin idaresi 22 Şubat 1950 tarihinde İngiltere tarafından İtalyan hükûmetine devredilmiştir. 2 Aralık 1950 tarihinde Birleşmiş Milletler genel kurulu bu vesayet anlaşmasını tasdik etmiştir. Bu anlaşmanın en büyük özelliği İtalyan idaresini 10 yıl gibi belli bir müddetle sınırlandırmış olmasıdır. Ancak İtalya'nın henüz Birleşmiş Milletler üyeliğine kabul edilmemesi sebebiyle her iki İtalyan meclisi bu vesayet anlaşmasını tasdik etmiş değildir. İtalya bugün Somali'yi fiilen idare etmektedir. Ancak yukarda işaret edildiği gibi vesayet anlaşması kendi teşriî organları tarafından tasdik edilmemiştir. Üstelik İtalya henüz Birleşmiş Milletler üyesi da değildir. Bütün bu sebeplerle Birleşmiş Milletler antlaşmasının vasi devletlere yüklediği vecibe ve vazifelerden kaçınabilir. Bu nazik durum

Birleşmiş Milletlerin genel kurul toplantısında bahis konusu olmuştur, neticede İtalyan parlamentosunun en kısa bir müddet içersinde bu gecikmeyi telâfi edeceği İtalyan delegesi tarafından vaad edilmiştir. (5)

Siyasî bakımdan Somali yakın istikbalde parlak bir inkişafa namzettir. Halen iki parti vardır. Bunlardan Somali Gençlik birliği memleketde esaslı bir muhalefet organı vazifesini görmektedir. Bundan başka vasi devlete yardım eden istişari bir konseyle mahallî idareler mevcuttur. Somali'nin en büyük problemi halkını göçebelikten kurtarmaktır.

4 — İngiliz İdaresindeki KAMERUN :

Nigeria Cumhuriyeti, Çad gölü ve Atlantik Okyanusu ile sınırlandırılmış bulunan bu ülkenin mesahası 85.000 mil kare. nüfusu da 1950 sayımına göre 1.050.000 dir. Tanganyika'da olduğu gibi Kamerun da eski bir Alman müstemlekesi idi. Birinci dünya harbinden sonra bunlara daha az gelişmiş kavimlere mahsus B tipi manda idaresi tatbik edildi. Halen de İngilizler tarafında idare edilmektedir. Siyasî bakımdan bu ülke, komşu Nigeria Cumhuriyetine benzer bir tarzda müesseseler kurmuştur.

5 — Fransız İdaresindeki KAMERUN :

Yüzalanı 432.000 kilometre kare olan bu ülke Hattı Üstüva kesimindedir. Fransa'nın vesayeti altında bulunan Kamerun ve Togo. «territoire associé» sıfatile Fransız Birliğine dahildir. Dahilî Anayasa bakımdan Fransa, bu ülkeyi vesayet anlaşmasını 4 cü maddesine göre Fransız kanunlarına uygun olarak idare etmektedir.

Kamerun'un sakinlerine Fransız Birliği vatandaş statüsü verilmiştir. Birlik vatandaşı sıfatile 1946 Fransız Anayasasının haklarından faydalanabilirler. Buna karşılık vesayet altında bulunma sebeble askerlik hizmetlerinden muaf tutuluyorlar.

6 — İngiliz İdaresinde TOGO :

Denize mahreci olmıyan bu daracık toprak şeridi doğuda Altın sahili devleti ve Fransız Togo'su ile sınırlandırılmıştır. 1948 de nüfusu 383.563 tü. Keza eski bir Alman müstemlekesi olan Togo halen Altın Sahilin bir kısmı olarak idare edilmektedir. Buradaki gelişim çok süratle ilerlemektedir. Yapılan son teftiştten çıkarılan neticeye göre İngiliz idaresinde Togo, tropik Afrika'nın en müterakki ülkesi sayılabilir.

(5) Genel Kurul 9. cu toplantı. Supplément No. 4 Nations Unis. A/1856, Paris. 1951.

Togo'nun yeni Anayasası 1951 de yürürlüğe girmiştir. Bu Anayasaya göre siyasî ve teşrii yetkiler çoğunluğu Afrikalı olan organlara devredilmektedir. Vali bazı imtiyazlar muhafaza etmekle beraber icra konseyi ile sıkı bir işbirliği yapmak durumundadır. Bu Anayasa şu teminatları sağlamaktadır: a) Togo'nun Anayasası ile uyuşmayan herhangi bir kanunun hükümsüz sayılması :

- b) Vesayet rejiminden doğan mecburiyetlerin ihlâl edilmemesi için valiye bazı yetkilerin tanınması;
- c) Vesayet altındaki ülke halkının Altınsahil parlamentosunda temsil edilmesi.

7 — Fransız idaresinde TOGO :

55.000 kilometre karelik bir yüzalanı ve 1 milyonu aşan nüfusu olan bu ülke tıpkı Kamerun gibi Fransız Birliğine dahildir ve Fransız kanunlarına göre idare edilmektedir.

8 — BATI SAMOA :

Birkaç ada üzerinde onbine yakın nüfusu olan bu yerler eskiden Almanlara aitti. Birinci dünya harbinden sonra C tipi manda rejimine tâbi tutulmuştu. Mandater devlet olarak da 17 Aralık 1920 de Yeni Zelanda tâyin edilmişti. Aynı devlet bu defa 31 Aralık 1946 tarihli genel kurul toplantısında vasi devlet olarak eski vazifesini idame etmek üzere selâhiyettar kılındı.

Polinez ırkının en önemli temsilcileri sayılan Samoalılar modern dünyaya kolaylıkla intibak etmişler. Çoğu yazma okuma bilmektedir.

Samoalılar 1946 yılından beri mutlak bir muhtariyet istiyorlar. Bu talepleri henüz yerine getirilmemiştir. Buna karşılık 1947 de isdar edilen Samoa Amendment Act adlı kanunla kendilerine nisbî bir hürriyet rejimi tanındı. Bu ülkede diğer vesayete tâbi memleketlerin aksine olarak kadının içtimaî durumu yüksektir.

9 — NAURU :

Nüfusu 3432 candan ibaret olan bu küçük mercan adası Yeni Zelanda, İngiltere ve İrlanda namına Avustralya tarafından idare edilmektedir. Bu ada üzerinde tekâsüf eden çeşitli alâkaların belli başlı sebebi geniş miktardaki fosfat istihsalinden ileri gelmektedir.

10 — YENİ GİNE :

Altıyüze yakın adadan müteşekkil olan Yeni Gine'nin nüfusu 1.071.105 dir. Bu ülkeler son derece geri kalmış durumdadır. Umumî mesahanın

60.820 mil kare doğrudan doğruya merkezî bir idareye tâbidir. 11.280 mil kare «idarenin tesiri altındadır». 2.610 mil kare kısmen idareye tâbidir, 18.219 mil kare ise ancak kâşiflerin uğramış olduğu yerlerden sayılmaktadır.

Yeni Gine halen Avustralya hükûmeti tarafından idare edilmektedir. Yeni Gine'yi idare etmekle görevli devlet, yâni Avustralya, 1947 yılının Kasım ayında bu ülkeyi komşu Papua ile birlikte müşterek bir idareye tâbi tutmağa karar vermiş ve kendini bu karara sevkeden mucib sebeble Birleşmiş Milletler genel kuruluna bildirmiştir. Ayrıca genel kurulun üçüncü toplantısına bu birliği hukukî olarak perçinleyecek olan bir kanun tasarısı da sunmuştur.

Papua ile Yeni Gine'yi müşterek bir idare birliği halinde toplayan rejim, bu konuda hazırlanan ve 1949 Martında Avustralya Commonwealth parlamentosu tarafından kabul edilen bir kanunla merîyet kesbetmiştir. Sözü geçen kanun Birleşmiş Milletler genel kurulunda çok itiraza sebep oldu ve Avustralya hükûmeti şiddetli tenkitlere uğradı. Yeni Gine'de teşrii bir meclis yoktur, yargı hakkı tanınmamıştır, seçim sistemi de yoktur. Denilebilir ki fiilen bu ülke Avustralya tarafından ilhak edilmiştir.

Birleşik Amerika'ya tâbi Pasifik Adalar :

Saipan, Palau, Truk, Marshall ves. adalar grubu olağanüstü bir stratejik öneme haiz olma sebeble Güvenlik konseyine bağlıdır. Ancak Birleşik Amerika vesayet meclisinin 24 Mart 1949 tarihli ve 46 sayılı kararına göre bu adalar hakkında yıllık raporunu takdim etmiştir.

Vesayet meclisinin terekküp tarzı :

Vesayet meclisinin 8 ve 9 cu oturumu boyunca terekküp tarzı aşağı da görüldüğü gibidir :

Vesayet altında bulunan ülkelerin idaresi ile görevli üye devletler :

Avustralya, Belçika, Birleşik Amerika, Fransa, Yeni Zelanda, İngiltere.
23 cü maddeye göre vesayet meclisine seçilen üye devletler :

Çin ve Sovyetler Birliği.

Genel kurul tarafından seçilen üye devletler :

Üyelik müddetinin sona erdiği tarih

A r j a n t i n	31 Aralık 1952
I r a k	31 Aralık 1952
Dominik Cumhuriyeti	31 Aralık 1953
T a i l a n d	31 Aralık 1953

Somali'yi idare etmekle görevli makam sıfatile İtalya vesayet meclisinin 8 ve 9 cu toplantılarında temsilci hazır bulundurmıştır. Somali için kurulan istişarî meclisin üyeleri Mısır, Kolombiya ve Filipinler 9 cu oturumunda temsil edilmişlerdir.

Vesayet meclisi bundan başka görülen lüzum üzerine Milletlerarası İş ve Sağlık büroları ile UNESCO temsilcilerini oturumlara iştirak hususunda dâvet etmiştir.

Vesayet meclisinin 7 ci toplantısında başkan ve başkan vekilliğine seçilen Dominik Cumhuriyeti delegesi M. Henri Quez URENA ve Belçika delegesi M. Pierre RYCKMANS görevlerini ifa etmeğe devam etmişlerdir.

Vesayet meclisinin çalışma temposunu hızlandıran bellibaşlı iki faktör muayyen bölgelere gönderilen teftiş heyetlerinin hazırladığı raporlarla Meclise gönderilen dilekçelerdir. Bu iki kaynaktan gelen taze malûmat, talep ve dilekler vesayet meclisi ile onun idare ettiği ülkeler arasındaki münasebetin canlılığını muhafaza etmeğe yaramıştır.

İdare edilen ülkelere gelen dilekçeler o ülkelerdeki şartları aks ettirmekle kalmayıp aynı zamanda bu yerlerdeki sakinlerin ümit, arzu ve korkularını da açığa vurmaktadır.

BAYRAK ÇEKME :

Birleşmiş Milletler genel kurulunun 15 Kasım 1949 tarihli oturumunda vesayet usulü ile idare edilen ülkelere vasi devletin bayrağı yanında Birleşmiş Milletler bayrağının da çekilmesi hususunda bir karar verilmiştir. Sözü geçen ülkeler halkı Birleşmiş Milletler mefhumunu idrak etmedikleri cihetle verilen bu kararın tatbik edilmesinin güç olacağı ileri sürülmüştü. Buna rağmen teklif kabul edildi.

Halen İngiliz idaresindeki Kamerun, Tanganyika, her iki Togo ve Somali'de millî bayram günlerinde Birleşmiş Milletler bayrağı da çekilmektedir.

TEFTİŞ :

Vesayet meclisi, Birleşmiş Milletler antlaşmasının otoritesi altında 1946 yıllarında ayrı ayrı Pasifik'te vesayet altında bulunan bilûmum ülkelerle Doğu Afrika'daki ülkeleri ziyaret etmiş ve intibaalarını etraflı raporlar halinde vesayet meclisi ve Birleşmiş Milletler genel kuruluna bildirmişlerdir. (6)

(6) Rapport du Conseil de tutelle sur sa troisième session extraordinaire et ses huitième sessions. 22 Kasım 1950 - 30 Temmuz 1951 Assemblée Générale - Documents officiels: Sixième session, Supplément No. 4 A/1856 - Paris. 1951.

Vesayet meclisinin ilk faaliyet yıllarının bilânçosu :

Vesayet meclisi, Birleşmiş Milletler antlaşmasının oteritesi altında 1946 sonbaharının ümit dolu atmosferinde faaliyete geçti. İsmi ile teşkilâtı yeni olmakla beraber temel ve gayeleri Milletler Cemiyeti ile birlikte inkiraz etmiş olan Daimî Manda Komisyonundan pek farklı sayılmıyordu.

Vesayet meclisi, murakabe vazifesini yaparken insan hak ve hürriyetlerinin korunması ile bu ülke sakinlerinin istiklâle kavuşmalarını sağlayacaktır. Böylece geri kalmış milletlerin sistematik bir milletlerarası kontrol ve tecrübeli ve iyi niyetli bir devletin rehberliği altında muhtariyete ulaşabilecekleri kanaatine ikinci bir tahakkuk şansı verilmiş oldu.

A — Vesayet meclisinin çalışma usulleri :

Vesayet meclisi bilhassa çalışma alanının daha önce değerli tecrübeler kazanmış olan Manda Komisyonunun usulünde ayrılmaya mütemayil görünmemiştir.

Bu itibarla genel kurula sunulan nihaî raporlar eskiden olduğu gibi halen de idare ile görevli devlet tarafından muayyen zamanlarda doldurulan soru cetveli ile verdiği şifahî izahata binaen hazırlanmaktadır.

Dilekçeler bahsinde daha geniş ve rasyonel bir yenilik yapıldı. Müstemlekeci devletler dahi bu dilekçelerin tefsirinde geniş bir müsamaha göstermişlerdir. Bugünkü durumda mütalâa edilecek dilekçelerin nevi ve sayısına karar verebilecek yegâne makam vesayet meclisinin kendisidir. İlk iki yıl boyunca dilekçelerin sayısı aşırı görünmüyordu, fakat 1949 yılından itibaren âdeta bir istida akını başladı. Anlaşılan vesayetle idare edilen ülkelerin halkı bu usulün nimetini daha geniş ölçüde idrak etmeğe başlamıştır.

Bu sebeble Nisan 1950 oturumunda vesayet meclisi, dilekçelerin bir süzgeçten geçirmek üzere bir komisyonun teşkiline karar verdi.

Vesayet meclisi tarafından Pasifik ve Doğu Afrika'ya gönderilen teftiş heyetlerinden çok yüksek randıman beklenildiği halde elde edilen neticeler umulduğu gibi çıkmadı. Bu komisyon üyelerinin iyi niyet ve ferdî kabiliyetinden şüphe edilmediği halde raporların hepsi umumî hükümlere boğulma tamayülünü gösteriyorlar. Şunu hemen belirtmelidir ki bu netice önlenilmezdi. Zira hiç bir mahallî tecrübesi olmayan insanlardan birkaç gün veya haftalık ikametleri sırasında kesin hükümlere varmaları nasıl istenebilir? Diğer taraftan eğer bu problemlerin uzun boylu tetkiki gerekiyorsa, milletlerarası teşkilâtlar aslâ süratle harekete geçemeyeceklerdir.

B — İcra güçlükleri :

Vesayet meclisinin ilk faaliyet yıllarında bazı pratik güçlüklerle de rast-

lanılmıştır. Bunların en fazla göze batanı ihtisas ve tecrübe sahibi elemanlara karşı duyulan şiddetli ihtiyaçtır. Birleşmiş Milletler antlaşması vesayet meclisine iştirak eden üyelere müstemleke problemleriyle daha önceden ünsiyet peyda edilmesini şart koşmamıştır. Halen iş başında bulunan delegelerden hiç biri vaktile manda komisyonunda vazife almamıştır. Vesayet meclisinin bugünkü ikinci başkanı M. Pierre RYCKMANS, Ruanda - Urundi ve Belçika Kongosunun eski umumî valisi sıfatıyla çalışma arkadaşları arasından yegâne tecrübeli idareci olarak temayüz etmektedir. Bu sebeple teftiş heyetleri çoğu defa ancak vasi devlet makamlarının kendilerine göstermek istediklerini görebilmişlerdir. En isabetli tahlil ve keskin tenkitler henüz yakın geçmişte Colonial veya Quasi - Colonial statüde yaşamış milletlerin temsilcilerin tarafından yapılmaktadır. Mes. Mexico ve Filipin delegeleri.

Daha ciddî olan bir engel Sovyetler Birliği delegeleri tarafından sistematik bir şekilde tatbik edilen obstruction (köstekleme) usulüdür. Vesayet meclisinin kabarık tutanakları her fırsat ve vesile ile beliren bu kastî obstruction'un izleriyle doludur.

Vesayet meclislerinin çalışmalarını yavaşlatan diğer bir faktörün millî rekabetler olmadığı cesaret veren bir gerçektir. San Fransisco'da yeni vesayet meclisine ferdî delegeler yerine millî temsil heyetlerinin ikamesi mevzuu-bahis olduğu zaman manda sistem taraftarları bu kararlarla milletlerarası murakabe organının objektif karakterinin kaybolacağı mülâhazasını izhar ettiler. Bu endişeleri tahakkuk etmedi. Delegelerin hepsi millî bir delegeden çok objektif ve meslekten yetişmiş bir mütehassıs gibi hareket etmeğe gayret etmişlerdir. Sömürgeci devletlerin çoğunluğu teşkil ettikleri bu mecliste en müsbet ve hayırlı rolü küçük milletlerin isabetli tenkitleri oynamıştır.

Ancak vesayet meclisinin çalışmalarına Birleşmiş Milletler müessesesinin temsil ettiği zihniyetin hâkim olup olmadığı şüphelidir. Herhangi bir dâvayı milletlerarası bir teşkilâta tevdi etmek ona dünyanın gözü ve gönlünde milletlerüstü bir hüviyet bahşetmez.

Birleşmiş Milletler mefhumu henüz üyelerin zihninde bir realite teşkil etmediğini iddia etmekte beis yoktur. Hele vesayetle idare edilen ülkeler halkının bu mücerret fikri hazmedememiş olduğu, kendiliğinden anlaşılır. (7) Samoa'ya giden teftiş heyetinin de isabetle işaret ettiği gibi nisbeten ilerlemiş olan bu bölgede dahi halkın anladığı ve benimsediği teşkilât mahallî hükûmettir. Samoa'yı idare ile mükellef Yeni Zelanda dahi onlar için uzak bir tasavurdur, hele Birleşmiş Milletler büsbütün kavranması güç bir fikirdir. Bu muğlak anlayışı dağıtmak ve milletlerarası teşkilâta karşı bes-

(7) HAYDEN. S. Sherman. The Trusteeship Council: its first three years. Political Science Quarterly. Cilt 66. Sayı 2. June 1951. Sh. 232 - 233.

lenen alâkaya daha fazla hayatiyet vermek üzere Birleşmiş Milletler genel kurulu 1949 Ekimde vesayetle idare edilen bütün ülkelerde Birleşmiş Milletlerin bayrağının çekilmesini teklif etmiştir. İdare ile ilgili devletler bu teklife şiddetle itiraz ettiler. Bu makamlar sözü geçen ülkelerde millet mefhumunun dahi güç anlaşıldığını, bu yeni kararlar zihinlerde daha girift bir karışıklık yaratılacağını belirtmekte gecikmediler. Karar buna rağmen tasdik edildi. Halen ancak bazı vasi devletler bu kararı tatbik etmektedirler.

C — Ekonomik temeller :

Vasi devletlerin muayyen fasılalarla yayınladıkları raporlarda en fazla dikkati çeken cihet bu ülkeler halkının derin ve âdeta herşeyi içine alan ihtiyaçlar listesidir. Gerçekten de vasi devletlerin herhangi müsbet bir iş başarabilmeleri için yerlilerin geçimlerini sağlayacak şekilde toprağın işlemlerini öğrenmeleri gerekiyor. Bu yapılmadıkça bu geniş toprakların dünya istihsaline yardımcı bir unsur olarak katılmalarına imkân yoktur.

Bu bakımdan en müsait durum Batı Afrika ülkelerinde göze çarpmaktadır. Buralarda Altınsahil ve kısmen Nigeria'da yerli bir hâkimiyet ve mülkiyet sistemi altında ziraatin gelişimi süratle ilerlemektedir. Bu alanda karşılanan güçlüklerin başında yerli milliyetçiliğin sabırsızca başkaldırması ile eskiden beri yerleşmiş olan kültürel ve coğrafî hududları hiçe sayan siyasî sınırlar gelmektedir. Bu sunî hududlar hakkında siyasî gelişim bahsinde daha etraflı bilgi verilecektir.

Doğu Afrika'da ekonomik durum daha kötüdür. Bu kıtaanın felâketi sayılan kuraklık ve toprak erosion'u burada en had derecesine varmıştır. Afrika'da kültürel birliği gerçekleştirilmiş olan yegâne ülke tabiat tarafından övey evlât muamelesi görmüştür. Belçika büyüklüğünde olan Ruanda - Urundi'nin 4 milyon nüfusunun biricik geçim vasıtası hayvancılıktır. Halkı bu masraflı ve yıkıcı ekonomiden vezgeçirmeğe imkân yoktur, çünkü yerlilerin prestijini sağlıyan bu görünen refah sembolleridir.

Pasifikte halihazırdaki iktisadî durum bu derece buhranlı değildir. Fakat istikbalde ekonomik bir gelişme için fazla saha yoktur. Dünyanın bu kısmındaki en geniş kara parçası Yeni Gine, henüz beşeriyetin taş devrini yaşamaktadır. Bu adaların iç tarafları 1930 da gelişen havacılıktan önce insan tarafından nüfuz bile edilmemişti. Medeniyete giden köprünün temelleri burada yeni atılmıştır.

Avustralya tarafından idare edilen küçük Nauru adası hususî bir vaziyet arz etmektedir. Bu adanın bütün değeri geniş fosfat yataklarıdır. Bugünkü istihsal tarzı devam ettiği takdirde bu yataklar 40 yıl sonra tükenmiş olacaktır. Avustralya hükûmetinin vazifesi bu ada halkına müstakbel geçim imkânları sağlamaktır. Oysa ki bugün Asya'da getirtilen işçiler bu adanın biricik servetini vaktinden evvel tüketmek üzere çalıştırılmaktadırlar.

Vesayet altında bulunan her ülkenin kendine has ekonomik problemleri vardır. Bu problemlerin kökleri bir yandan ihmal, diğer yandan yıkıcı bir istismardan ileri gelmektedir. Bu münasebetle şu noktanın tebarüz edilmesi gerekmektedir: bütün devletler bu işle doğrudan doğruya ilgili olsun olmasın sorumluluklarını idrak etmiş bulunuyorlar. Ancak problemin çözülmesi bir hal çaresinin bulunmasına ve her devletin kendine düşen vazifenin ifasına bağlıdır. Şunu kabul etmek lâzımdır ki henüz hiç bir millet doğru bir ekonomi inkişafının yolunu bulmuş değildir. Nitekim motorize edilmiş ziraat usullerinin Afrika'ya ithali bir zenci proletaryanın teessüsüne sebep olmuştur. Vesayet meclisi bu problemi derhal anlamış ve yapılan tartışmalar neticesinde İngilizler hattı hareketlerini makul gösterecek bir izahat verememişlerdir.

Umumiyetle denilebilir ki vesayet meclisi iktisadî tehlikeleri titiz bir alâka ile takib etmektedir. Fakat bütün icraatı sual sormaktan ibaret kalıyor. Vesayet meclisinin ilk faaliyet yıllarında kendi çalışmaları bahsinde değerli tecrübeler edinmiş, buna karşılık idareci devletlere karşı aşırı muhafazakâr bir siyaset gütmüştür. Bu noktada selevi manda komisyonundan bir farkı yoktur. Vesayet meclisinin üyeleri vasi devletlerin emredici tavsiyelerini yerine getirmeyeceklerini biliyorlar. Bu sebeple müşahede, dilekçe tetkiki ve tavsiyelerle mümkün mertebe problemlerin özüne yaklaşıma çalışıyorlar. Bu problemlerin ne dereceye hakikat olduğu ve islâhı için ne gibi imkânlar mevcut olduğunu tahkik için vesayet meclisinin bugünkü yetkileri kifayet etmemektedir.

Nitekim kimse vesayet altındaki ülkelerde ne miktar sermaye yatırılmış olduğunu bilmemektedir. (8)

D — Sağlık ve Sosyal durum :

Ekonomik duruma benzer şekilde sağlık durumun vahameti ile tıbbî imkânların yetersizliğini belirtmeyen rapor yoktur. Bu eksiklikler ise daha geniş bilgi ve malî kaynaklara başvurulmaksızın halledilemez. Hemen herkes Afrika'nın çeşitli hastalıkların yuvası bulunduğunu ve bunların kıta ölçüsünde bir mücadele ile giderilebileceğini idrak etmektedir. Bu problem ancak bütün tıp dünyasının yardımı ve milletlerarası malî bir iştirakle halledilebilir. Mahallî hükümetler bu derde karşı savaştan âcizdir. Vesayet meclisinin kudreti ise sadece bu ihtiyacı belirtip dünyaya yaymağa inhisar etmektedir. (9)

Sosyal problemlerden zorla çalıştırma usulü milletlerarası anlaşmalar yolile men edildikten sonra yeniden başgöstermemiştir. Buna karşılık vesa-

(8) United Nations Bulletin. vol. VIII (Not. 15. 1949).

(9) United Nations Bulletin. vol. VIII (Not. 15. 1949).

yet meclisi cismanî tedib usulünün birçok bölgelerde normal bir ceza olarak tatbik edildiğini ortaya koymuştur.

Beyazlara tatbik edilmediği halde zencilere reva görülen bu gayri insanî ve köhneleşmiş ceza müessesesinin hâlâ tatbik edilmesini hoş gören vasi devletler bu sebepten dolayı şiddetli târiz ve tenkitlere maruz kalmışlardır. Vesayet meclisi başkan vekili M. RYCKMANS bu konuda şu mülâhazayı serdetmiştir: Cismanî tedib usulüne başvurulmadığı takdirde sadece hapis cezası kalmaktadır. Oysa ki hapis, Afrika yerlileri tarafından korkulacak veya utanılacak bir hal değil, bilâkis gıptaya değer bir istirahat olarak telâkki edilmektedir. Böylece ceza hukukunun bir ana prensibi sayılan ibret faktörü ortadan kalkmaktadır. Bu rasyonel izahat sebeble Sovyet temsilcileri Ryckmans'ı cismanî tedib usulü taraftarlığı ile itham etmişlerdir.

Kırbaçlama usulünün kötülük ve iyilikleri hakkındaki bu tartışmalar nihaî bir kararın verilmesine müessir olmamışlardır. Bununla beraber Birleşmiş Milletlerin genel kurulu 1949 ekiminde cismanî tedib ile çocuk izdivaş usulleri ninkaldırılmasını tavsiye etmiştir. Bu teklife İngiltere ve Güney Afrika itiraz etmişlerdir.

Gerçek halde beşik evlenmesi âdeti Kamerun'da yaygındır. Fakat bu ananenin batı âlemindeki nişanlanmanın bir karşılığı sayılabilir. Bu misal de gösteriyor ki vesayet meclisi üyeleri yerli âdet ve tavrı hareketleri hakkında fazla bilgi sahibi olmadıkları için bazen yalnış ve acele kararlara varmaktadırlar.

E — Siyasî inkişaf imkânları :

Vesayet altında bulunan ülkelerin siyasî gelişim imkânları, içinde buldukları cemiyet tipi ve ekonomi sisteminden müstakil olarak mütalâa edilemez. Aslına bakılacak olursa, sosyolojik bir müşahede metodu ile bu bölgelere hâkim sosyal şartlar tam bir vuzuha kavuşturuluncaya kadar vesayet meclisi bu dâvaları çözme iddiasından vazgeçmelidir.

Ancak buna siyasî bakımdan imkân yoktur, çünkü vesayet meclisinin hikmeti vücudu ve gayesi vakit kaybetmeksizin muhtar idare sistemlerini tahakkuk ettirmektir. Esasen sömürgeci olmıyan veya müstemlekeciliğe aleyhtar bulunan devletler bu meselenin hayatî önemini durmadan idare ile mükellef devletlere hatırlatmaktadırlar.

Siyasî duruma temas eden her rapor uzun tartışmalara sebep olmaktadır ve her defasında inkişafın yavaşlığından şikâyet edilmektedir. Aslına bakılacak olursa, vesayet rejimine tâbi ülkelerde - halkın temsil edilmesini bir tarafa bırakalım - bütün ülkeye şamil bir hükûmet sistemi dahi bilinmemektedir.

Kuvvetli geleneklere dayanan, küçük ve homojen bir cemiyet tipine sahip Samoa'da mahallî meclislerin merkezî bir hükûmet organı haline çevrilmesi teşebbüsü daha vesayet meclisi sahneye çıkmazdan önce de iyi netice vermişti. Halen vasi bulunan Yeni Zelanda hükûmeti vesayet meclisinin sarih arzusu üzerine bu ilerlemeyi teşvik etmektedir. Fakat bu usulün muvaffakiyetini temin eden belli başlı unsur mahallî şartlardır. Buna benzer şartlar ise olsa olsa Nauru'da mevcuttur.

Umumiyet itibarile idareci devletler şu iki şık arasında bir tercih yapmak zorundadırlar: 1) Küçük sayıda bir yerliler zümresini Avrupa tarzında yetiştirip, onlara kendi idarî görüşlerini telkin ettikten sonra hemcinslerinin başınamı göndermek? 2) İngiliz mutavassıt sistemi tatbik etmek?

Müteveffa Lord Lugard'ın inkişaf ettirmiş olduğu bu mutavassıt sistem elân bütün batı Afrika sömürgelerine tatbik edilmektedir ve esasında mevcut kabile sistemine dayanmaktadır. Bu usulün en büyük faydası ananevî müesseseleri cebirle ortadan kaldırmamasıdır. Fakat bunun da mahzurları meydandadır. Herşeyden evvel direkt hükûmet sistemi kadar demokratik değildir, bundan başka idareci yerli zümresini halktan ayırmaktadır. Afrikalı veya Pasifik adalarında yaşayan yerlileri diğer insan topluluklardan daha az hassas saymak hatalıdır. Onlar da ergeç şeflerinin hakikî otoriteyi temsil etmeyip bir yabancının âleti olduğunu keşfetmektedirler. Bu idrakte birlikte şef etrafındaki sihirli otorite hâlesi de kaybolmaktadır.

İngilizler umumiyetle vasıtalı idare prensibine sadık kaldıkları halde, Fransızlar daha ileri giderek yerlilere modern bir idare cihazında faal rol aldıkları intibahı vermişlerdir. Fransız Colonial imparatorluğunu «Union Française» e inkilâb ettiren 1944 tarihli Brazzaville konferansını müteakip yerlilerin memleketin idaresinde daha fazla rol almaları için özel tedbirler alınmıştır. Bu karar vesayet meclisi tarafından da desteklenmiştir. Bu tedbirlerin pratik neticeleri hakkında henüz kesin bir tefsirde bulunmak için vakit erkendir. Ne Fransa, ne de İngiltere'de henüz yerlilere hükûmet işlerinde kat'î ve kararlara müessir bir oy hakkı tanınmamıştır. Bununla beraber bu devletler gittikçe uyanan yerli milliyetçilik duygularını hesaba katmak zorunda kalmışlardır. (10).

Bu milliyetçi temayüllerin en bariz ifadesi Batı Afrika'da kâin E w e halkının 1947 de vesayet meclisine gönderdikleri dilekçelerdir. Bu halkın tarihî alanı Altınsahilini de içine almakta ve İngiliz, Fransız Togo'yu katederek doğuya kadar uzanmaktadır. E w e 'liler bölünmüş olan ülkelerinin yeniden birleştirilmesini istiyorlar. Hiç şüphesiz ki takriben 186 çeşitli dilekçede değişik ifadelerle talep edilen bu istek, şimdiye kadar vesayet meclisine yapılan en mühim müracaattır. Vesayet meclisi E w e 'liler dâvasını

(10) United Nations. Official Records. 3 d year. 4 th session Sh. 49

ele aldıktan sonra müşterek bir Fransız - İngiliz komisyon kurmuş, mesele- nin tetkikini onlara havale etmiştir.

Bu bölgelerin idaresile görevli devletlerin raporları sözü geçen ülkenin Doğu Afrika'ya nisbetle muhtar bir idareye daha hazırlıklı olduğunu be- lirtmektedir. Vesayet meclisinin karma komisyonu ayrıca 1949 yılının sonuna doğru bizzat yerine gidip tetkikatda bulunmuştur. Bu geziden sonra hazırlanan rapor gayet etralı bilgi ihtiva etmektedir, fakat tavsiye kısmı zayıftır. Bu sebeble E w e 'liler halkının mukkaderatı hâla neticeye bağ- lanamamıştır.

Vesayet meclisinde zaman zaman çarpışan muhtelif fikirlere rağmen ortada bir vakıa durmaktadır. Bu vakıa da şudur: henüz demokratik ve der- hal kabili tatbik siyasî bir hal çaresi bulunmamıştır. Yerli, geri kalmış bir cemiyet de yaşadığı müddetçe kendi işleri ile dünyanın umumî durumu ara- sında makul bir köprü kuramamaktadır, diğer yandan da kendi milleti ile olan bağlarını kırıp geçmeden de o cemiyetden kopup ayrılamıyor. Bu prob- lemin biricik hal çaresi ferdî ve cemiyet ölçüsünde eğitim ve kültür seviye- sini yükseltilmesinde gizlidir.

Eğitim sahasında da o kadar yapılacak iş vardır ki..... Her rapor ilk eğitimin dahi acınacak bir halde olduğunu aksettirmektedir. Bu dâvayı köstekleyen bellibaşlı iki unsur - para ve eleman eksikliğinden gayri - birde eğitimin hangi dilde yapılacağı meselesidir. Vesayet meclisi bu konu üze- rinde çok durmuştur. (11)

Fransızlar mümkün olan her yerde fransızca lisanını kullanıyorlar. Diğer bölgelerde müstakar bir politika olmamakla beraber yerli lehçeler kullanılmaktadır. Hangi yol ihtiyar edilirse edilsin, bir şey kaybolmaktadır.

Yerli dilin kullanılması işi kolaylaştırmaktadır. Yerli öğretmenlerin istihdamı ve çocukların ailevî müesseselerle münasebetinin devamı bu saye- de mümkün olmaktadır. Diğer yandan eğitimin iptidaî bir seviyeyi aşması, kabile lugatlerinin mahdud oluşu sebeble imkânsızlaşmaktadır.

Bu konuda en mühim mesele intikal devresinin hangi safhada en ha- yırlı neticeyi vereceği hususudur. Meksikalılar buna benzer bir dâva ile karşı karşıya bulunuyorlar. Geniş bir azınlık ispanyolcayı bilmemekte ve iptidaî bir âlemde yaşamaktadır. Bu sebeble Meksikalılar halen şöyle bir usulü benimsemişlerdir: ilk eğitim Kızılderilerin lisanile yapılmaktadır. Ço- cuğun dikkati dünya işlerine kadar yükseltildikten sonra ise tedrisat yük- sek okullarla üniversitelerde İspanyolca olarak devam etmektedir.

Birleşmiş Milletlerin 1948 tarihli genel kurulu oturumunda bol mik-

(11) United Nations, Official Records, 3. d year, 4 th session, Sh. 568 - 569

tarda öğretmen yetişmesi gayesile 1952 de açılacak olan bir Afrika üniversitesi fikri ortaya atılmıştır. Teklif Birleşik Amerika, Meksika ve Costa Rica tarafından desteklenmesine rağmen tasvib edilmedi. Buna sebep Avrupalı vasi devletlerin bu fikri prensib olarak beğenmelerine karşılık bunu zaman itibarile erken bulmalarıdır.

Bu tarihten sonra müsbet hiç bir teşebbüs yapılmadı. Fransızlar bu mevzuunda bariz bir isteksizlik göstermektedir. Onlar kendi ülkelerinde bulunan talebelerin yerli bir üniversiteye devam etmektense, Parise gelmeğe tercih ettiklerini bildirmişlerdir.

F — Millî ve beynelmilel menfaat çatışmaları :

Vasi devletlerin menfaatleriyle vesayet meclisinin ülkülerinden bazı siyasî problem ve çatışmalar doğmaktadır. Bu problemlerin başında ilgili ülkelerde yabancıların yerleşmesi, stratejik müdafaa mülâhazaları ve hayli girift olan idarî birlikler meseleleri gelmektedir. Bütün bu dâvalar son derece girift bir manzara arz etmektedir.

Muhaceret — Yabancıların muhaceret bölgelerine yerleşme meselesi henüz büyük bir önem taşımamaktadır. Son yılların en geniş ölçülü muhacereti Tanganyika'da oldu. Buraya Kenya ve Güney Afrika'da olduğu gibi kabarık sayıda Hintliler yerleşmişlerdir. Maamafih mesele henüz vesayet meclisine aksettirilecek kadar geniş bir vüsat taşımamaktadır.

Pasifik adalarındaki Paon muhacirlerin durumu, Japonya'nın protestosuna maruz kalmaksızın, serî ve cezrî bir şekilde halledilmiştir. Birleşik Amerika makamları bunların hepsini topluca gemilere bindirip Anavatanlarına iade etmişlerdir.

Büyük Britanya Doğu Afrika'da buna benzer bir durumla karşılaşmıştı. Buraya birinci dünya harbinden sonra bir miktar Alman yerleşmişti. Manda sisteminin devamınca bu kimseler yalnız teşvik görmekle kalmadılar, 1930 dan sonra yapılan bir propaganda bu bölgelerin yeniden Almanya'ya iade edileceğini yazıp durmuştur. İkinci dünya harbi bu yanlış zannı yıktı: aynı zamanda bu Almanlardan bazıları İngilizler nezdinde tehlikeli ve hain birer eleman olarak tanındılar. Vesayet meclisinin ilk toplantısına bu konuya dair bir yığın dilek ve şikâyet gelmişti. Meclisin verdiği karara göre bu dilekçelerin hepsi birer birer süzgeçten geçirildi ve Afrika'ya Hitlerimizmin baskısından kurtulmak için sığınanlar hikâye edildi. Buna karşı başta Führer'i destekleyip sonraları mazi ile bütün bağlarını kesmek isteyenlere karşı en ufak merhamet dahi gösterilmedi. (12)

(12) United Nations, Official Records. (1st year. 1st session - Sh. 515, 539, 540.

İdarî Birlikler :

Vesayet meclisinin karşılaştığı en çetin siyasî problemlerinden biri, vesayet altında bulunan bir bölge ile komşu müstemleke ülkesine tatbik edilen idarî birlik dâvasıdır. Manda sisteminden tevarüs edilen bu pratik hal tarzı bir çok mahzurlar ihtiva etmektedir. Bu problem vesayet altındaki bölgelerin müstakbel istiklâl dâvaları ile en sıkı şekilde ilgilidir. (13)

Bu problemin ana hatları açıktır. Eğer bu gibi idarî birlikler cevaz verilmezse, tabiî sınırların sun'î sınırlardan kuvvetli olan yerlerde normal bir gelişime imkân kalmaz. Kamerun ve Togo ile Yeni Gine bunun en bariz delillerini teşkil ederler. Buralarda idarî birlikler kurulmak suretile muvazeneli bir inkişaf sağlanmış bulunmaktadır.

Diğer taraftan böyle bir idarî birliğe müsaade edildiği takdirde vesayet altındaki bölge muayyen bir milletin kendi sömürgesi sistemi içinde erimesi tehlikesile karşılaşmaktadır.

Vesayet meclisi umumiyetle Avustralya'nın kendi Papua bölgesi ile Yeni Gine'ye halen tatbik ettiği bu gibi idarî birliklere muarızdır ve Avustralya hükûmetini her vesile ile muhtar bir bölge kurması için ikaz etmektedir.

Aynı itirazlar Belçika'nın Ruanda - Urundi bölgesini Kongo ile birlikte idare etmek isteğine karşı yapılmaktadır.

Bu itirazlar sadece vesayet meclisi tarafından değil, doğrudan doğruya ilgili milletler ağzından da duyulmaktadır. Nitekim Büyük Britanya'nın vaktile 1930 da Hilton Young projesi olarak, 1948 de de yeniden canlandırılan Doğu Afrika birliği projesi bilhassa yerlilerin şiddetli protestosu ile karşılaşmıştır.

Esasında Kenya, Uganda ve Tanganyika'ya müstakil bir hüviyet bahsetmekle beraber bu üç bölgeye müşterek bir idarî sistem tatbik etmeği tasarlıyan bu proje müstemlekecilikten canı yanmış yerlilerde hiçte iyi bir intibaa uyandırmamıştır. Yerlilerin en büyük korkusu beyaz muhacirlerin gelip Kenyaya yerleşmeleri ve mes. Tanganyika'nın istiklâle kavuşma vakti geldiği zaman, işleri bir çıkmaza sürüklemeleri ihtimalidir. (14)

Vesayet meclisi bu meselerin hepsini gözden geçirmiştir. Neticede idarî birlikler prensibinin uygun olmadığına ve idarî cihaz merkezinin daima vesayete tâbi olan bölgede kalması lâzım geldiğine dair umumî bir kaide vaz etti. Bundan başka bir faaliyetde bulunmamıştır.

(13) United Nations Bulletin, vol. V. (Sept. 1. 1948. Sh. 675 - Liu Chien: «Towan Self Government or Independence».

(14) Trusteeship Council. Official Records. 2 d year. 3 d session. Sh. 132, 138, 282.

N e t i c e :

Dahilî durum ne olursa olsun vesayet meclisi, vesayet rejimine tâbi bölgelerin hüviyet kaybına aslâ razı olmayacaktır.

Vesayet anlaşmaların hiç birinde - Somali hariç - kat'î bir tarih konmamış olmakla beraber istiklâl son ve nihaî hedef olarak kalmaktadır. Bu ülkünün milletlerin gönül ve zihinlerinden silinmemesi için sözü geçen bölgelere Birleşmiş Milletlerin bayrağının çekilmesi, münferit idarî birliklerin muhafazası, muhtar hükûmetlerin kurulması ve mühimmi 4 cü komitenin her vasi devletden mes'ul oldukları bölgeyi ne şekilde istiklâle kavuşturacaklarına dair bir yıl içinde rapor vermelerini talep etmesi kararlaştırılmıştır.

Görülüyor ki vesayet meclisi içinde bulunduğu bürokratik atmosfer ve mahdut selâhiyetlerine rağmen esas olarak benimsediği millî hâkimiyeti gerçekleştirme dâvasından aslâ feragat etmiş değildir ve bu uğurda elinden geleni sarfetmektedir.

Hülâsa olarak diyebiliriz ki vesayet meclisi aslâ sömürgeci devletlerin âleti olmamıştır. Bununla beraber bir dünya topluluğunu yanılmaz ve açık sözcüsü haline de gelememiştir. Vesayet meclisi bu geri kalmış bölgeleri asrîleştirilmesi gibi başarılması güç, teknik bir ödev yüklenmiştir. Ancak vesayet meclisi bir eksperler organı değildir ve her teşebbüsünde kendi bünyesinde ihtisas eksikliğini duymaktadır.

Görevleri ve gayeleri kâfi bir kesinlikle henüz tarif edilmemiş olan bu milletlerarası müessesenin istikbali ve gayesine hizmet derecesi bu meselenin haline bağlıdır.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

Prof. Zeki Mesut ALSAN. Yeni Devletler Hukuku. A. H. H. F. Y. 1951. Cilt I., Sh. 170.

Prof. Zeki Mesut ALSAN. Yeni Devletler Hukuku. A. H. H. F. Y. 1951. Cilt II., Sh. 144.

SCELLE, Georges. Manuel de droit International Public. 1948. Sh. 22 — 239.

HAYDEN, Sherman S. The Trusteeship Council : its first three years. Political Science Quarterly. June 1951. Cilt LXVI. Sayı 2.

Birleşmiş Milletler yayımlarından :

Annual Report of the Secretary - General of the United Nations.

1 July 1950 — 30 June 1951; Sh. 1949 — 170.

Rapport du Conseil de tutelle sur sa troisième session extraordinaire et ses huitième et neuvième sessions. 22 Novembre 1950 — 30 Juillet 1951.